

Leerlijnen en ontwikkellijnen

LO-docenten zijn opgeleid om leerlingen te begeleiden in beter leren bewegen vanuit een pedagogisch perspectief (Beroepsprofiel). Daarvoor is de docent vakinhoudelijk bekwaam, vakdidactisch bekwaam en pedagogisch bekwaam. Daarbij richt de docent zich op het systematisch ontwikkelen van bewegingsvaardigheden, (beter bewegen), beter samen bewegen, beter bewegen regelen, beter leren bewegen, en het ontwikkelen van een gezonde en actieve leefstijl. In het basisdocument wordt er gesproken over leerlijnen (in de sleutel bewegen verbeteren) en ontwikkellijnen (in de sleutels bewegen regelen, gezond bewegen en bewegen beleven).

TEKST MAARTEN MASSINK

In dit artikel wil ik ingaan op leerlijnen en ontwikkellijnen. Hierbij wil ik eerst het onderscheid duiden. Bij leerlijnen gaat het vooral om vorderingen binnen bewegen verbeteren. In het basisdocument worden mogelijke vorderingen geschetst in niveau-uidingen. Bij ontwikkellijnen gaat het om de 'andere' ontwikkeling die leerlingen door- maken bij het beter (leren) bewegen. Daarbij gaat het om ontwikkelingen binnen de andere sleutels (zie ook artikel van Ger van Mossel en Hans Dijkhoff in LO 10 uit 2015 'Plannen van bewegingsonderwijs'). Leerlingen maken een brede ontwikkeling door. In het basisdocument worden ontwikkellijnen geschetst die gerelateerd zijn aan bepaalde bewegingsactiviteiten. Ik wil me beperken tot de ontwikkellijnen zoals

Bron LO 10 2015 'Plannen van bewegingsonderwijs' (Mossel en Dijkhoff)

Bij de uitwerking van de leerlijnen zijn meestal de leerlijnen van de sleutel 'bewegen verbeteren' leidend. Daarna koppelt de vaksectie aan die leerlijn een of meer ontwikkellijnen ('bewegen regelen', 'gezond bewegen' en/of 'bewegen beleven') met verschillende typen thema's.

geschetst in het basisdocument. Daarbij worden ontwikkellijnen gekoppeld aan leerlijnen.

Bij ontwikkellijnen gaat het vaak om de ontwikkelingen binnen de sleutels bewegen regelen, gezond bewegen en bewegen beleven (Curriculum.nu; samen bewegen, contexten verbinden, bewegen betekenis geven). De ontwikkellijnen zijn daarmee niet activiteit-gebonden maar activiteit- en leerlijnoverstijgend. Vakwerkplannen worden vaak gestart vanuit een volgorde gebaseerd op de leerlijnen die gericht zijn op bewegen verbeteren. Als de leerlijnen zijn vastgesteld worden daar de ontwikkellijnen vaak aan opgehangen. Bijvoorbeeld bij turnen doen we qua bewegen regelen meer hulpverleners en jurers, bij spelen doen we meer aan scheidsrechters en coachen.

Bij het kiezen en koppelen van ontwikkellijnen bij de activiteiten lopen de activiteiten een groter 'toverbal risico' Sommige activiteiten

Bron LO 10 2015 'Plannen van bewegingsonderwijs' (Mossel en Dijkhoff)

Een leerlijn is een beredeneerde opbouw van tussendoelen en inhouden, leidend naar een einddoel. De leerlijnen worden geordend rond activiteiten met overeenkomende bewegingsproblemen conform de deelgebieden van de activiteitsgebieden. Voorbeelden van leerlijnen zijn werpen bij het activiteitsgebied atletiek, doelspelen bij spel en springen bij turnen.

Naast de leerlijnen onderscheiden we ook ontwikkellijnen. Bij leerlijnen verloopt het leerproces meer lineair en meer voorspelbaar. Bij ontwikkellijnen verloopt het leerproces meer sprongsgewijs, minder voorspelbaar en is het meer persoonsgebonden. Het gaat hierbij om een gradueel en niet om een absoluut verschil. In het Basisdocument Bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs (Brouwer et al., 2012) worden vier sleutels onderscheiden: bewegen verbeteren, bewegen regelen, gezond bewegen en bewegen beleven. De leerlijnen binnen de sleutel 'bewegen verbeteren' hebben meer het karakter van leerlijnen, die voor 'bewegen regelen', 'gezond bewegen' en 'bewegen beleven' meer van ontwikkellijnen

zijn dan goed voor een heleboel doelstellingen; verantwoording nemen, angst overwinnen, tegen je verlies leren kunnen, zelfbewuster worden. Je begint aan de toverbal en er komen verschillende kleuren en smaken tevoorschijn. De kern is de gerichtheid op 'beter leren bewegen' (zie hiervoor ook het artikel van Gertjan van Dokkum op pagina 12). De ontwikkellijnen zoals beschreven in het Basisdocument geven voorbeelden hoe je de koppeling met leerlijnen kunt maken zodat de het effect op 'beter leren bewegen' belangrijk blijft.

Hoe houd je het werken aan ontwikkellijnen praktisch en inzichtelijk voor leerlingen? Welke andere kwaliteiten kunnen binnen de bewegingsactiviteiten een rol spelen. Spelen deze kwaliteiten vakoverstijgend ook nog een rol? Denk aan leren samenwerken, leren organiseren, zelfstandig leren werken. Kunnen rubrics (misschien zelfs vakoverstijgend) in de ontwikkellijnen een rol spelen?

Voorbeelden van leerlijnen

In vakwerkplan (OSG de Meergronden) staan de leerlijnen van de activiteiten gebieden uitgeschreven. Daarbij maken we gebruik van rubrics. Bijvoorbeeld de leerlijn doelspelen, basketbal. In ons format van leerlijnen beschrijven we leerdoelen, werkvormen, (bewegingsvaardigheden), duur, toetsing (hierin worden in rubrics de deelnameniveaus omschreven), en de materialen (zie voorbeeld leerlijn doelspelen: basketbal).

In de rubrics van 'basketbal' is het spelgedrag van de leerlingen beschreven. Het wordt besproken met leerlingen en bevat elementen die in andere doelspelen (frisbee, handbal, voetbal, hockey) een rol spelen. Maar er staan ook formuleringen die specifiek zijn voor

▼
*Leerlijn
doelspelen,
basketbal klas
1, 2 en 3*

basketbal (gebruik van chest pass/bouncepass, pivotteren, rebound, in en out move).

De deelnameniveaus zijn uitgeschreven op vier niveaus van A tot en met D, vergelijkbaar met het basisdocument (zorg, basis, vervolg en gevorderd niveau). De niveaus zijn zo beschreven dat leerlingen zich hierin kunnen herkennen en zien wat het volgende niveau is per leerjaar (zone van naaste ontwikkeling). Bovendien is er een lijn van klas 1, 2 en 3 herkenbaar in de werkvormen. De spelsituatie wordt iets complexer door de wijze van scoren. Voor voorbeelden van leerlijnen doelspelen (basketbal klas 1, 2 en 3): zie de websiteversie van dit artikel op de site KVLO.

Voorbeelden van ontwikkellijnen

In de werkvormen doen zich mogelijkheden voor om aan ontwikkellijnen te werken. Bij ons op school sluiten we aan bij de algemene ontwikkellijnen; inzet/zelfstandigheid, organiseren en samenwerken. Hierin zijn ontwikkellijnen en deelnameniveaus uit het basisdocument herkenbaar. Bijvoorbeeld de deelnameniveaus 'betrokkenheid bij de les' (Sleutel Bewegen beleven met het aspect 'zelfstandig deelnemen' is terug te vinden in de rubric inzet/zelfstandigheid, en de deelname niveaus bij 'omgaan met elkaar' (sleutel Bewegen beleven) in de rubric samenwerken. Uit deze algemene ontwikkellijnen zijn voorbeelden te halen die specifiek in deze basketballessen aan bod kunnen komen. Het is aan de docent en de klas aan welke ontwikkellijn er specifiek aandacht wordt besteed. De docent kan ervoor kiezen inzet/zelfstandig werken aan de orde stellen. Dit is de ontwikkellijn zoals deze vakoverstijgend in school gebruikt wordt.

Ontwikkellijn Inzet/zelfstandig werken

O	Neemt niet of nauwelijks deel aan de lesactiviteit. Stelt geen eisen aan de kwaliteit van zijn werk. Kan niet zonder toezicht/aansporing van de docent actief blijven.
M	Gaat af toe uit zichzelf aan de gang en is in enigermate betrokken bij de lesactiviteit. Stelt weinig eisen aan de kwaliteit van zijn werk. Heeft geregeld aansporing nodig van de docent om aan de gang te blijven.
V	Gaat uit zichzelf aan de gang en blijft actief betrokken bij de lesactiviteit. Stelt eisen aan de kwaliteit van zijn werk. Blijft aan het werk zonder aansporing van de docent.
G	Begint direct, neemt zelf initiatief. Stelt hoge eisen aan de kwaliteit van zijn werk. Werkt enthousiast door en stimuleert anderen.

Deze algemene schoolformuleringen zijn vakoverstijgend. Ze kunnen iets specifischer gemaakt worden door in een leerlijn een aspect daarvan meer centraal te stellen. Bijvoorbeeld door de mate van aansporing door de docent centraal te stellen en bespreekbaar te maken.

Foto: Hans Dijkhoff

Verder kun je concreet maken wat er nodig is om goed te kunnen spelen zoals spelregelafspraken, wat te doen bij meningsverschillen, tips om tot beter spelen te komen, elkaar aanwijzingen/complimenten geven.

Hoe zie je dat terug in het spel?

- Bij 'onvoldoende' zie je dat spelers zich afzijdig houden of ruzie krijgen. Het spel stopt. De aansporing van de docent helpt niet. De docent vervalt in de rol van politieagent om leerling actief te krijgen.
- Bij 'matig' zie je dat spelers blijven spelen maar de docent controleert en spoort aan, stimuleert om het spel op gang te houden. Zonder hulp van de docent blijven ze niet lang zelf aan het spelen. De docent is soms nodig als scheidsrechter.
- Bij 'voldoende' zie je spelers uit zich zelf er voor zorgen dat het spel blijft doorgaan. De regels worden nageleefd en stand wordt bijgehouden zonder dat de docent er naar hoeft om te kijken. Iedereen is actief. De docent geeft tips om het spel te verbeteren en speelt soms de rol van coach.
- Bij 'goed' zie je dat alle spelers actief zijn en elkaar stimuleren om beter te spelen. Ze spreken tactieken af en taakverdeling en houden rekening met elkaars kwaliteiten. De docent speelt de rol van toeschouwer die geniet van het spel. De niveauiduiding kun je aan leerlingen heel concreet maken door te (laten) benoemen welke rol jij als docent moest spelen in de les; politieagent, scheidsrechter, coach of toeschouwer.

Ontwikkelijn samenwerking

O	Toont geen initiatief bij groepsvorming of wil alleen of met vriend/vriendinnetje maar niet met anderen. Toont zich niet verantwoordelijk voor het groepsresultaat. Accepteert geen feedback en geeft geen/negatieve feedback.
M	Maakt vaak deel uit van hetzelfde groepje, maar werkt ook samen met leerlingen die de docent aanwijst. Toont zich verantwoordelijk voor eigen resultaat, maar is niet gericht op de wijze van samenwerken en het groepsresultaat. Heeft moeite met feedback accepteren en geven.
V	Maakt deel uit van groepjes van wisselende samenstelling en kan daarmee samenwerken. Toont zich verantwoordelijk voor het groepsresultaat. Accepteert en geeft feedback en bespreekt de samenwerking.
G	Vormt wisselende groepjes rekening houdend met kwaliteiten van anderen. Stimuleert anderen door ze aan te moedigen en te wijzen op hun verantwoordelijkheid. Werkt zodanig dat groepsgenoten beter gaan (samen)werken en tot een beter resultaat komen. Staat open voor feedback, neemt het ter harte en geeft zelf positieve feedback.

Een andere mogelijkheid is binnen de leerlijn basketbal het samenwerken mee te nemen als

Foto: Hans Dijkhoff

ontwikkelijn. In deze rubric die vakoverstijgend in onze school werkt is ingezet op werken in groepen en het openstaan voor anderen (tegenover het alleen maar op vriendjes gericht zijn), en het werken aan en verantwoordelijk voelen voor groepsresultaat.

Dit speelt in ons vak bij doelspelen onmiddellijk een rol als het gaat om partijen maken. Wie doet dat? Moet de docent dat doen? Hoe

De niveauiduiding kun je aan leerlingen heel concreet maken door te (laten) benoemen welke rol jij als docent moest spelen in de les; politieagent, scheidsrechter, coach of toeschouwer.

wordt daarop gereageerd? Hoe stelt een leerling zich op ten opzichte van anderen? Afwijzend, onverschillig of uitnodigend?

En hoe wordt gewerkt aan groepsresultaat? Houdt een leerling zich afzijdig, werkt hij mee, neemt hij een deeltaak op zich, stimuleert hij anderen om mee te werken aan een goed groepsresultaat waarin iedereen een rol kan spelen?

Hier kun je leerlingen op laten reflecteren met active reviewing waarin je leerlingen vraagt hoe ze het samenwerken in de groep ervaren hebben. Welke rol speelde jij? Afzijdig, meewerkend, deeltaak uitvoerend of stimulerend?

Een vraag als; “wie in jouw groep maakt dat jij beter gaat spelen?” kan sturing en duidelijkheid geven aan deze ontwikkeling?

Ontwikkellijn organisatie

- O Is slecht voorbereid op de les, heeft niet de juiste spullen mee, maakt huiswerk niet of het is onverzorgd. Maakt geen gebruik van planning. Helpt zelden mee met klaarzetten/ opruimen. Gaat niet op de juiste wijze om met het materiaal. Voert geen regelende taken uit.
- M Is meestal voorbereid op de les, heeft meestal spullen mee, heeft niet altijd huiswerk af en huiswerk is soms onverzorgd. Heeft moeite met plannen. Helpt mee na aansporingen met klaarzetten/ opruimen. Gaat niet altijd correct met materiaal om. Doet soms regelende taken in opdracht.
- V Is voorbereid op de les, heeft spullen mee, heeft huiswerk af en huiswerk is verzorgd. Kan plannen. Helpt met klaarzetten /opruimen. Gaat op de juiste wijze om met materiaal. Helpt mee bij regelende taken verdelen en uitvoeren.
- G Is altijd zeer goed voorbereid op de les, huiswerk is altijd af en zeer verzorgd. Kan plannen en zelfstandig plannings aanpassen. Neemt initiatief en helpt anderen bij klaarzetten/ opruimen. Spreekt anderen aan op correct omgaan met materiaal. Neemt leiding en spoort anderen aan bij regelende taken.

Er is nog een ontwikkellijn Organisatie die mogelijkheden geeft dit in de leerlijn basketbal aan de orde te stellen. Hier liggen kansen het spelen van verschillende rollen aan de orde te stellen (scheidrechter, coach, trainer, toernooiorganisator) onder de noemer omgaan met regelende taken.

Taak van docent

Het is de taak van de docent de leerlijnen en de ontwikkellijnen met elkaar in verband te brengen. Het uitgangspunt is beter leren bewegen. De ontwikkellijnen bieden daarbij ondersteuning. Het is aan de docent en de vakgroep hoe je de aandacht voor ontwikkellijnen gaat inplannen. Meestal worden de leerlijnen als basis genomen voor de jaarplanning in een vakwerkplan. Daarna wordt gekeken welke ontwikkellijnen je daar aan kunt koppelen. De vakoverstijgende ontwikkellijnen zijn binnen ons vak ook activiteit overstijgend. Ze spelen altijd een rol. Soms op de achtergrond, maar soms kunnen ze ook heel prominent aan de orde komen bij een klas of leerling. Ze kunnen zelfs in de voorwaardelijke sfeer beginnen en een rol spelen; gymkleding meenemen (organisatie), meedoen met de les (inzet/zelfstandig werken), partijindeling accepteren en geen leerlingen afwijzen (samenwerking).

In de jaarplanning kun je voornemens hebben aspecten van ontwikkellijnen afhankelijk van de leerlijn aan de orde te stellen. Maar als de aandacht van een ontwikkellijn prominent wordt vanwege de dynamiek in de klas, kun je schuiven in planning van ontwikkellijnen en andere aspecten centraal stellen dan oorspronkelijk gepland gekoppeld aan de activiteit. Het is daarbij belangrijk dat je de ontwikkellijnen paraat hebt en concreet kan maken aan de hand van de activiteiten die je in de leerlijnen aan de orde wilt stellen.

Hoe concreter hoe beter

Om te voorkomen dat LO goed is voor alles (toverbaleffect) is het belangrijk voor ogen te houden dat de ontwikkellijnen vooral het ‘beter leren bewegen’ dienen. Aandacht voor samenwerken is in ons vak gericht op samenwerken om in bewegingssituaties je te kunnen verbeteren. Hoe goede samenwerking eruitziet is in ons vak heel goed zichtbaar en waarneembaar te maken. Ontwikkellijnen zijn belangrijk in ons vak en we besteden er in de praktijk veel tijd en aandacht aan. Het blijft wel zaak dit steeds concreet te maken in situaties waarin het leidt tot beter bewegen. Rubrics die vakoverstijgend zijn binnen een school kunnen daarbij helpen. Het is een uitdaging daar specifieke aandachtspunten uit te halen en te vertalen naar bewegingssituaties in de les LO.

Ondanks dat het primaat van ons vak ligt bij het beter bewegen neemt dat niet weg dat ik enorm kan genieten van leerlingen die soms minder gevorderd zijn in de leerlijn qua bewegen verbeteren, maar wel enorm zijn gegroeid in de ontwikkellijnen.

Contact

m.massink1@upcmail.nl

Kernwoorden

ontwikkellijnen, leerlijnen